

(Tecdüddü), s. 210; Ebû'l-Fezâil Ahmed b. Mûsâ b. Tâvûs, *Binâ'ü'l-makâletü'l-Fâtmiyye fi nakzi'r-Risâleti'l-Osmâniyye* (nşr. Ali Adnânî el-Gureyfi), Beyrut 1411/1991, neşreden giriş, s. 43-46; Ch. Pellat, *The Life and Works of Jahiz* (trc. D. M. Hawke), London 1969, s. 10-11, 72-82; A. H. Mathias Zahniser, "Insights from the Uthmaniyya of al-Jahiz into the Religious Policy of al-Ma'mun", *MW*, LIX (1979), s. 8-17; a.mlf., "Source Criticism in the 'Uthmaniyya of al-Jahiz", a.e., LXX/2 (1980), s. 134-141; Sabri Hızmetli, "Kitâbü'l-Osmâniyye'ye Göre Câhiz'in İmâmet Anlayışı", *ÂCİFD*, XXVI (1983), s. 681-716; Asma Afsaruddin, "The *Binâ' al-Maqâlah* of Jamâl al-Dîn Ahmad Ibn Tâwûs and Its Place within the *Mathâlib Genre*", *JSS*, XLI/1 (1996), s. 75-97; Patricia Crone, "Uthmaniyya", *EP* (İng.), X, 954.

İLYAS ÜZÜM

OSMANLI ARŞİVİ

(bk. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ).

OSMANLI MÜELLİFLERİ

Bursalı Mehmed Tâhîr'in
(ö. 1925)

1691 Osmanlı müellifini ihtiva eden
biyobibliyografik eseri

(bk. BURSALI MEHMED TÂHİR).

OSMANLI TÂRİH ve EDEBİYAT MECMUASI

1918-1920 yıllarında

Ali Emîrî Efendi tarafından yayımlanan
aylık dergi.

31 Mart 1334 (1918) – 30 Eylül 1336 (1920) tarihleri arasında otuz bir sayı çıkmış ve 956 sayfalık bir koleksiyon oluşturmuştur. Derginin imtiyaz sahibi ve yöneticisi Ali Emîrî Efendi, idarehanesi Ali Emîrî'nin kurduğu Fatih Millet Kütüphanesi'ydi. Neşredilen yazıların büyük bir kısmı Ali Emîrî'ye ait olup çoğu imzasızdır. Ona ait olmayan metinlerin bazıları da yazma eserlerden çıkarıp neşrettiği manzumelerdir.

Derginin yayımlanma sebebi ve yayın esasları ilk sayıda Ali Emîrî tarafından belirtilmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti'nin ne tarihi ne edebiyat tarihi ne de Osmanlı ve Türk dilinin bir sözlüğü yazılabilmektedir. Ali Emîrî Efendi'nin bildiridiğine göre Maarif Nezâreti, bir Osmanlı tarihiyle bir Osmanlı edebiyatı tarihinin nasıl yazılabileceği konusunda kendisine fikirlerini sormuş, o da cevap vermiştir. Konudan haberdar olan *Vakit* ve *Tanin* gazeteleri Ali Emîrî için takdîrîkâr ifadelerde bulunurken Köprülüzâde Mehmed Fuad Bey Ye-

ni *Mecmu'a*'da (sy. 22 [1918], s. 427-428), memlekette tarih anlayışı henüz Ortaçağ seviyesinde iken millî tarih hakkında çok eksik bir eser bile yazılamayacağını ileri sürmüştür. Ali Emîrî *Vakit* ve *İkdam* gazetelerinde Mehmed Fuad Bey'e cevap vermiştir. Daha sonra gerek bu cevapları neşretmek gerekse tarihî, edebî, fennî meseleler hakkında ilgili komisyonların faydalanacağı yayınlar yapmak için *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası* adıyla bir dergi çıkarmaya karar vermiştir.

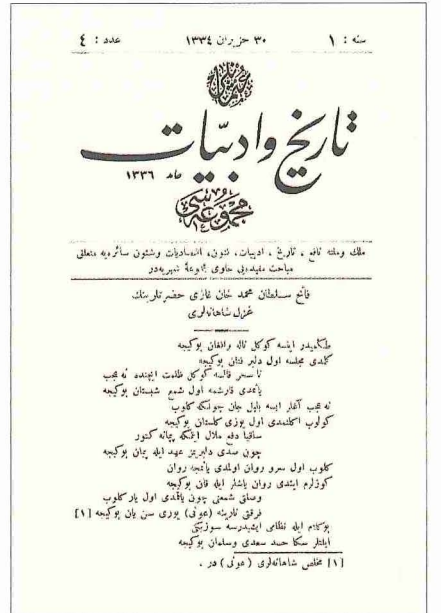
Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nda yer alan metinlerin yaklaşık üçte biri Osmanlı hânedanı mensuplarının şiirlerinden ibarettir. Bunlardan bazıları II. Murad (Murâdî), Fâtih Sultan Mehmed (Avnî), II. Bayezid (Adlî), Kanûnî Sultan Süleyman (Muhibbî), I. Ahmed (Bahtî), III. Mustafa (Cihangir), III. Ahmed (Ahmed) ve II. Mahmud (Adlî) gibi padişahlara, bazıları Bayezid (Şâhî) gibi şehzadelere, büyük bir kısmı da Âdile Sultan'a aittir. Dergi kadın şairlere dönemindeki bütün dergilerden daha çok yer ayırmıştır. Anî, Ayşe (Uyvarlı), Emetullah Sıdkı, Ferîde (Kastamonulu, Baharzâde) Frnât, Habîbe (Hersekli Ali Paşa'nın kızı), Hatice, Hubbî, İffet, Leylâ, Mihrî, Sırrî, Şeref, Tefvika Nesib ve Zeyneb hanımlar dergide şiiri bulunan kadın şairlerden bazılarıdır.

Ali Emîrî Efendi gibi Diyarbakir doğumlu şairlerin (meselâ Said Paşa, Nusretî, Kâmî, Lebîb-i Âmidî, Süleyman Nazif, Fâik Âlî) manzumelerine de yer verilen dergi bir nazîre mecmuasına benzemektedir. Bir şair padişahın, Fuzûlî, Nâilî-i Kadîm, Nedîm, Şeyh Galib, Nâmık Kemal, Muallim Nâci gibi eski şairlerin veya Reşid Âkîf Paşa, Adanalı Ziyâ, Fâik Mehmed Memduh Paşa gibi o sıralarda divan edebiyatı geleneğini devam ettiren şairler için nazîreler yahut Ali Emîrî'nin yazdığı manzumelerden sonra ona yazılmış nazîreler sıralanmaktadır. Dergide Cemal Nâbedîd, Yaşar Şâdî, Dârüşşafaka edebiyat öğretmeni Muhyiddin Raif (Yengin) gibi o sırada şiirleriyle epey şöhret bulmuş isimler yanında şiire yeni başlayan Muhyî, Kayserili Mevlevîşeyhizâde Mehmed Şemseddin, Girtili İsmâil Nazmi Efendi, Vefa Sultanîsi öğrencilerinden Ra'dî (Kemal Edip Kürkçüoğlu), Hukî, Seyfî ve Mahmud Muzaffer gibi nazîre geleneğine teşvik edilen gençler de bulunmaktadır. Ali Emîrî'nin bu gelenekçi tavrı Ömer Seyfeddin tarafından "tahmişçilik", Fuad Köprülü tarafından "nazîrecilik" diye adlandırılıp artık ölmüş bulunan divan edebiyatı geleneğinin ortak alanı olarak değerlendirilmiştir (Polat, *Külliyâtına Girmemiş Yazılarıyla Ömer*

Seyfeddin, s. 135-136). Dönemindeki vezin tartışmalarına doğrudan katılmasa da *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası* aruz taraftarı dergilerdendir ve yayımlanan şiirlerin tamamına yakını aruzladır. Dergiye girebilen bazı saz şiiri örnekleri de "vezni benân üzre" nitelemesiyle verilmiştir (meselâ bk. sy. 7, 30 Eylül 1334, s. 140).

Dergide Ali Emîrî Efendi'nin bıkıp usanmadan dile getirdiği bir iddia, Mehmed Fuad Bey'in Köprülüzâde değil Kibelezâde sülâlesine mensup olduğudur. Ayrıca gerek Ali Emîrî Efendi gerekse çevresinde yer alan diğer yazarlar her sayıda Fuad Bey'in eserlerini tenkit etmişlerdir. Köprülü'nün Şehabeddin Süleyman'la birlikte imza attığı, fakat pek de rolünün bulunmadığı kendi ifadesiyle sabit olan (Köprülü, sy. 44 [1918], s. 347; *DİA*, XXVIII, 482) *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı* sadece Köprülü'nün eseri sayılarak bazı yanlışlar uzun uzadıya sıralanmıştır. Köprülü'nün yine Şehabeddin Süleyman'la beraber yayımladığı *Ma'lûmât-ı Edebiyye* de sadece Köprülü'ye aitmiş gibi tenkide uğramış, konuların çoğunun *Le sens de l'art* ve *L'introduction à l'esthétique* adlı kitaplardan kötü biçimde tercüme edildiği ileri sürülmüştür ("Mektup", sy. 10, 31 Kânunuevvel 1334, s. 179-183). Yine Mehmed Fuad Bey'in *Selîm-i Sâlis* ve *Napolyon* adlı çevirileri için de aynı şeyler söylenmiş-

Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nın 30 Haziran 1334 (1918) tarihli 4. sayısının kapağı

tir ("Üstâd-ı muhterem Ali Emîrî Efendi Hazretlerine", sy. 14, 30 Nisan 1335, s. 282-286; sy. 15, 31 Mayıs 1335, s. 313-318).

Bu arada *Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası*'nda önemli makaleler de yayımlanmıştır. Bunlar arasında "Fâtih Sultan Mehmed Han Gazi Hazretlerinin Nefs-i Nefis-i Hümayunları İçin Yazdırıp Mütalaa Buyurdıkları Kitaplar" (sy. 22, 31 Kânunuevvel 1335, s. 518-523), "Müessis-i Bün-yân-ı Saltanat Osman Gazi Hazretlerinin Seyyid Edebâli Hazretlerine Damad Olması ve Bu Münâsebet-i Mübâreke ile Devlet-i Muazzama-i Osmâniyye'de Kılıç Kuşanma Merasimi" (sy. 20, 31 Teşrînievvel 1335, s. 453-476), "Selâtîn-i İzâm-ı Osmâniyye'nin Millet Kütüphanesi'nde Yazma Olarak Bulunan Enâfis-i Âsâr-ı Şâhânele-ri" (sy. 25, 31 Mart 1336, s. 619) adlı makaleler sayılabilir.

30 Eylül 1336 (1920) tarihli 31. sayısında "bundan böyle çıkmayacak olan mecmuanın kârîin-i kirâma arz-ı vedâ" ettiğini bildiren dergi iki yıllık bir aradan sonra 31 Ağustos 1338'de (1922) yeniden neşir hayatına girdiğinde artık Osmanlı hânedanı ve Osmanlı Devleti fiilen yoktur. Bu sebeple derginin başlığından "Osmanlı" kelimesi çıkarılmış, genel yayın çizgisinde ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. Beş yıllık bu serinin son sayısı 31 Kânunuevvel 1338'de (31 Aralık 1922) yayımlanmıştır. Derginin şairlerinden Halil Nihat Boztepe ilk serinin kapanması üzerine bir mersiyeye yazmıştır (*Sihâm-ı İlham*, s. 205-208).

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Nihat [Boztepe], *Sihâm-ı İlham*, İstanbul 1921, s. 205-208; Nâzım H. Polat, "Fuat Köprülü ile Şahabettin Süleyman'ın Ortak Eserleri", *Mehmet Kaplan İçin* (haz. Zeynep Kerman), Ankara 1988, s. 189-199; a.mlf., *Külliyyâtına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin*, İstanbul 1998, s. 135-136; Muhtar Tefvîkoğlu, *Ali Emîrî Efendi*, Ankara 1989, s. 89-92; *Mektup*, sy. 10, İstanbul 1334, s. 179-183; Fuad Köprülü, "Bizde Millî Tarih Yazılabilir mi?", *YM*, sy. 22 (1918), s. 427-428; a.mlf., "Bir Hiciv Münasebetiyle", a.e., sy. 44 (1918), s. 347-348; Ömer Faruk Akün, "Mehmed Fuad Köprülü", *DİA*, XXVIII, 471-472, 482.

NAZIM H. POLAT

OSMANLI TÜRKÇESİ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Cumhuriyet'in ilânına kadar kullanılan Türkçe.

Osmanlıca veya Osmanlı Türkçesi tabiriyle genellikle Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Türkler'in konuşup yazdığı dil yahut aynı dönemde yazılan, içinde Arapça,

Farşça kelimelerin yoğun biçimde yer aldığı dil veya daha genel olarak Arap harfleriyle yazılmış Türkçe anlaşılmaktadır. Bilimsel olarak Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi'nin gelişme sürecinde Eski Anadolu Türkçesi diye adlandırılan ilk dönemde içine alarak XIII. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar devam eden yazı dilidir. Osmanlı Türkçesi'ni onun devamı olan bugünkü Türkçe'den ayrı düşünmek doğru değildir. Türkçe'nin değişik adlarla anılması, Türk milletinin dilinin uzun bir tarih içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılarak çeşitli lehçelere ayrılması dolayısıyladır. Osmanlı Türkçesi'nin diğer dillerden, özellikle Arapça ve Farşça'dan çok sayıda kelime alması, ihtiyaç duyduğu kavramları kendi kültüründe bulamayınca başka dillerden temin etmesi sonucudur. Bu yazı dilinde ortak İslâm medeniyetine ait birtakım kelime ve terkipler kullanılmış, bunların birçoğu Türkçeleştirilmiş ve yeni anlamlar kazandırılmıştır. Osmanlı Türkçesi'yle yalnız edebî eserler değil beş yüzyıllık tarih boyunca sosyal hayatın her alanına ait (edebiyat, tarih, tıp, hukuk, iktisat, dinî ilimler vb.) binlerce eser meydana getirilmiştir.

Osmanlı Türkçesi'nin Teşekkülü ve Gelişim Süreci. XI. yüzyıl ve sonrası Orta Asya Türklüğü için devamlı bir göç devridir. Türk boylarından bir kısmı Hazar denizinin ve Karadeniz'in kuzeyini takip ederek Kafkaslar'da konaklamış, bir kısmı Hazar denizinin güneyinden Akdeniz'e ve büyük kitleler halinde Anadolu'ya gitmiştir. İran, Azerbaycan, Kafkasya, Suriye, Irak, Mısır, Anadolu ve Rumeli'deki bu yayılışla o zamana kadar Orta Asya'da tek bir yazı dili halinde devam eden Türk dili bazı gelişmeler geçirmiş ve Türkçe'nin çeşitli kolları ortaya çıkmıştır. Böylece Oğuz boylarının yayıldığı Anadolu'da Oğuz lehçesine dayalı yeni bir dil teşekkül etmiş, ancak bu dilin gelişip edebî bir dil hüviyetini kazanması uzun bir sürede gerçekleşebilmiştir. Anadolu Selçukluları'nda XII. yüzyıl sonlarına kadar ilim ve edebiyat dili olarak Farşça'nın kullanılması, çeşitli savaşlar, Moğol işgalleri ve Haçlı seferleri Türk yazı dilinin oluşumunu geciktirmiştir. Anadolu beylikleri döneminde daha çok değer kazanan Türkçe resmî dil olarak kullanılmış ve bazı eserler meydana getirilmiştir.

Beylikler arasındaki siyasi mücadeleden başarıyla çıkan Osmanlılar yeni bir devlet kurarak Türkmenler ve Âzerîler dışındaki bütün Güneybatı Türkleri'ni zamanla bu devletin sınırları içinde topladılar, Anadolu ve Balkanlar'da Türk birliğini sağladılar; Türkçe'yi de resmî dil, dolayısıyla bir

yazı dili haline getirdiler. XIII. yüzyıldan başlayıp günümüze kadar gelen ve Anadolu'da, Balkanlar'da, Irak'ta, Suriye'de, Azerbaycan'da devam etmekte olan bu yazı diline halen benimsenmiş olan Türk lehçelerinin tasnif sisteminde Batı Türkçesi adı verilir. Batı Türkçesi de zamanla ikiye ayrılarak Âzerî Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ortaya çıktı. Türkiye Türkçesi XIX. yüzyılın ortalarına kadar lisân-ı Türkî, Türkî ve Türkçe olarak anıldı. Siyasî bütünlüğü korumak amacıyla "millet-i Osmâniyye" tabirini benimseyen Tanzimatçılar Osmanlı ülkesinde konuşulan Türkçe'ye lisân-ı Osmânî dediler; bunu Arapça, Farşça ve Türkçe'den meydana gelmiş bir dil olarak tanımladılar.

Uzun tarihi içerisinde Osmanlı Türkçesi gramer yapısı ve söz varlığı bakımından çeşitli aşamalar geçirmiştir. a) **Başlangıç Dönemi.** Anadolu Selçukluları, Beylikler devri ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine rastlayan bu devreye Eski Türkiye Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Eski Osmanlıca, Eski Oğuz Türkçesi gibi adlar verilmiştir. XIII-XV. yüzyılları içine alan bu dönemde Türkçe, gramer şekilleri ve kelime hazinesi bakımından oldukça sade bir yapı gösterir. Anadolu Selçukluları'nda resmî dil Arapça, edebiyat dili Farşça olmakla birlikte halkın konuşma dili Türkçe'ydi. Halka hitap eden bir kısım eserler Türkçe yazılmışsa da bunların sayısı çok azdır. Beylikler devri eser bakımından daha verimlidir. Anadolu beyliklerini kuran Türk beyleri Arap ve Fars dil ve kültürüne yabancı olup Türkçe'den başka dil bilmediklerinden Türkçe eserlerin yazılmasına, Arapça ve Farşça eserlerin Türkçe'ye çevrilmesine vesile oldular. Ayrıca bu eserlerde sade bir dil kullanılmasını istediler. II. Murad'ın, *Kâbüsnâme*'nin ilk çevirisini açık ve anlaşılır bulmadığı için eseri Mercimek Ahmed'e yeniden tercüme ettirdiği bilinmektedir. Aynı şekilde Germiyanoglu II. Yâkub Bey'in Şeyhî'nin kendisini övmek maksadıyla yazdığı şiirlere bunları anlamadığı için fazla ilgi göstermediği rivayet edilir (Tulum, IX, 423).

XV. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ve siyasi birliğin sağlanmasıyla yazı dili birliği de kurulmuştu. Türkçe bu yüzyılda devlet dili, bilim ve sanat dili olma özelliğini kazanmış, olgun edebî ürünlerini vermeye başlamıştı. Sinan Paşa'nın *Tazarru'nâme*'si edebî nesir dilinin oldukça yüksek bir düzeye ulaştığını göstermektedir. İstanbul, Bursa gibi bazı şehirler bu dönemde birer kültür merkezi haline geldi. Bu